

Афгон шоирлари ● Ғазал ва рубойлар

**Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
Тошкент—1974**

*Эй муғанний, кел, қўшиқ айтиб, чалиб бергин рубоб,
Янги-янги наъмалардан қил ҳикоят бобма-боб.*

*Хонақоҳни майли манзил айласин ул шайхлар,
Ҳадя қил менга баҳорий гул билан салқин гулоб.*

*Ул гадоларким қорин қайғусида кун ўткарур,
Подшоҳлар мамлакат аҳволидан бергай ҳисоб.*

*Шоҳларнинг қасрида ҳам шод, ҳам ношодмен —
Ким, биров шукр этса унга, ўзгасин ҳоли хароб.*

*Унда ахтарма вафо бирла карамни, аҳли ишқ —
Ким, жафо оташларидан бўлғуси бағри каоб.*

*Бода ичгайлар мудом шодлик билан ё ғам билан,
Чунки бунда ошкоро сотилур ёлғиз шароб.*

*Баҳраманд бўлмоқ гўзаллар ҳуснидан эрмиш гуноҳ,
Унда, Хушҳол, сен бутун умрингни билгайсан сароб.*

АФҒОН ШОИРЛАРИ

Ғазал ва рубоийлар

Тўпловчи: Филология фанлари кандидати Абдуҳафиз Ғаниев

Расм: М. Рейх
www.ziyouz.com kutubxonasi

*Хушҳолхон Хаттак
Пирмуҳаммад Кокар
Аҳмадшоҳ Дуроний
Козимхон Шайдо
Шамсиддин Кокар
Ҷори Абдулло
Халилулло Халилий
Гул Почо Улфат
Ажмал Хаттак
Абдулло Бахтоний*

*Ғазал
ва рубоийлар*

Сўз боши

Совет Иттифоқи билан Афғонистон ўртасида тобора мустақамланиб бораётган дўстлик муносабатлари ва маданий алоқалар совет китобхонларида меҳнатсевар афғон халқининг адабий меросига ва ҳозирги замон адабиётига бўлган қизиқишни янада кучайтирмоқда. Кейинги йилларда Совет Иттифоқида нашр этилган афғон адабиётига оид илмий асарлар, адабий тўпламлар ва бошқа бадиий таржималар совет китобхонларини афғон адабиётининг тараққиёти, таниқли ёзувчи ва шоирларининг ижоди ва халқ оғзаки адабиёти дурдоналари билан яқиндан таништирди. Ўзбек тилида нашр этилган «Афғон эртаклари» (1956 й.), «Афғон прозасидан» (1958 й.), «Беғуноҳ маҳбус» (1963 й.), «Уч ошиқ» (1964 й.) каби тўпламлар шулар жумласидандир.

Шеърят мухлисларига тақдим этилаётган ушбу тўплам эса афғон халқининг айрим классик ва ҳозирги замон шоирлари яратган ғазал ва рубойларини ўз ичига олади. Тўпламга киритилган ғазал ва рубойлар Афғонистонда паштў ва форс тилларида нашр этилган алоҳида девон ва куллийтлардан танлаб олиниб, тўпловчи томонидан ўзбек тилига сатрма-сатр таржима қилинди. Ана шу таржимани ўзбек шоирлари назмга солдилар. Уларнинг меҳнатлари туфайли ўзбек китобхонлари афғон адабиётидаги ғазал ва рубойлар билан танишадилар.

Тўпладан ўрин олган ғазал ва рубойларнинг муаллифлари ҳақида баъзи бир маълумотлар илова қилинаётгани учун муҳтарам китобхонларга афғон адабиёти ҳақида баъзи бир мулоҳазаларни баён этиш билан чекланишни мақсадга мувофиқ деб билдик.

Маълумки, ҳозирги Афғонистон ижтимоий ва маданий ҳаётида икки тил мавжуд бўлган мамлакатлардан биридир. Шунинг учун ҳам афғон адабиёти бир неча асрлардан бери мамлакат ҳаётида расмий тил сифатида қўлланиб келинаётган форс ва паштў тилларида ривожланиб келди. 1964 йилда қабул қилинган Конституциянинг 3-моддасида «Афғонистондаги тиллардан расмийлари паштў ва дарий (форсий-кобулий, А. Ғ.) ҳисобланади» — дейилади.

Афғон адабиётининг тараққиёт даврларини ўрганиш учун мамлакатда рўй бериб келган тарихий воқеаларни ҳисобга олмасдан бўлмайди. Афғон халқининг тарихи Эрон, Урта Осиё, Ҳиндистон, Покистон каби қўшни мамлакатлар халқлари тарихи билан чамбарчас боғлиқ. Ҳозирги Афғонистон территорияси бир неча асрлар давомида Шарқдаги турли давлатларга қарам бўлиб келган. Афғонистонда ҳукмронлик қилган Араб халифалиги, Ғазнавийлар, Мўғуллар, Куртлар, Теурийлар, Бобурийлар, Сафавийлар шулар жумласидандир.

XVII аср охири ва XVIII аср бошларида Афғонистоннинг айрим областлари Эрон сафавийларига (Ҳирот, Қандаҳор) ва яна баъзи ерлар буюк мўғул империясига (Ғазни, Кобул, Пешовар) қарам бўлган. Тарқоқ ҳолда яшаган афғон қабилаларининг ана шу даврдаги ижтимоий тузуми жамоа-

уруғчилик тартибларининг емирилиши ва феодал муносабатларининг тобора ривожлана бориши билан характерланади. Модомики шундай экан, нотекис ижтимоий тараққиётни бошидан кечирган афғон қабилаларидаги маданий ҳаёт, жумладан, ёзма адабиётнинг нисбатан кеч тараққий этганлигига ажабланмасак ҳам бўлади.

XV асргача бўлган афғон адабиёти ҳақида маълумотлар жуда оз. Ҳозирги замон афғон олими, Афғонистондаги тарих жамиятининг собиқ президенти Абдулҳай Ҳабибий томонидан 40-йилларда нашр қилинган «Тазкиратул-авлиё» (муаллифи Сулаймон Моку, XIII аср) ва «Пита Хазона» («Яширин хазина») (муаллифи Муҳаммад Ҳотак, 1727 й. ёзилган) каби паштў тилидаги адабий ёдгорликларда берилган маълумотларга қараганда афғон халқининг қадимий ёзма адабиёти эрамининг VIII асрида ҳам мавжуд бўлган. Аммо ёзма адабиётнинг кенг кўламда ривожланиши XVI—XVII асрларга тўғри келади.

XVI—XVII асрлар афғон адабиёти тарихда машҳур бўлган равшанийлар ҳаракати таъсири остида ривожланди. Бу ҳаракатга бошчилик қилган Боязид Ансорийнинг (1525—1585) «Хайр ул-баён» асари паштў тилида яратилган ёзма адабиёт намунаси ҳисобланади. Равшанийлар ҳаракати натижасида афғон адабиётида пантеистик гояларни тарғиб қилувчи шоирлар майдонга келди. XVII асрда яшаб ижод этган Давлат Лоҳоний, Мулла Арзоний, Мирзахон Ансорийлар шулар жумласидандир. Афғон қабила ва уруғ аъзоларининг ердан маҳрум бўлишига сабабчи бўлаётган феодал муносабатларнинг ривожланишига ва чет эл ҳукм-

дорлигига қарши қаратилган равшанийлар ҳаракати афғон адабиёти тараққиётига ижобий таъсир кўрсатди. Аммо равшанийларнинг пантеистик қарашлари ислом руҳонийлари томонидан қораланиб, мағлубиятга учради. Бунда ўтакетган фанатик руҳоний Охунд Дарвезанинг (1533—1638) роли катта бўлди. У ўзининг «Махзанул-ислом» номли диний асарига равшанийларни «худосизликда» айблайди. Афғон адабиётида, хусусан, кейинги даврларда яратилган шеърий асарларда диний руҳ, айниқса, тасаввуф ғоялари кенг тарғиб қилинди. Аммо поэзияда тасаввуф қанчалик кучли бўлишига қарамай, халқ оммаси мамфатларини ҳимоя қилувчи демократик тенденциялар ҳам аста-секин қад кўтара бошлайди. Бунга XVII—XVIII асрларда яшаб ижод этган Хушқолхон Хаттак (1613—1691), Абдураҳмон (Раҳмонбобо) (1632—1708), Абдулҳамид (1660—1782), Абдул Қодирхон Хаттак (1651—1704), Қозимхон Шайдо (1727—1778), Пирмуҳаммад Кокар (1708—1780), Аҳмадшоҳ Дуроний (1721—1771) каби ўнлаб афғон классик шоирларининг ижоди мисол бўла олади.

Афғон классик адабиётига форс-тожик адабиётининг энг яхши намояндаларидан Рудакий, Фирдавсий, Умар Хайём, Саъдий, Ҳофиз, Абдураҳмон Жомий, Абдулқодир Бедил каби шоирларнинг таъсири жуда катта бўлди. Афғон классик шоирлари ўз ижодларида форс-тожик адабиёти анъаналаридан кенг фойдаланиб, паштў ва форсий тилларида гўзал шеърий асарлар яратдилар.

Шунинг учун ҳам бу давр (XVII—XVIII асрлар) афғон адабиёти тарихида энг сермаҳсул давр ҳисобланади. Шу

даврдa ижод этган кўлгина шоирлар ўзларининг гуманистик ғоялари билан ҳозирги кунда ҳам ҳурмат билан тилга олинадилар.

Инглиз мустамлакачиларига қарши олиб борилган жанглар натижасида XIX аср давомида Афғонистонда ижтимоий ҳаёт тушкунликка учради.

XIX асрнинг охирига келиб афғон адабиёти Пешоварда қайта жонлана бошлади. Ҳозирги замон афғон адабиётига XIX аср охири ва XX аср бошларида ижод этган пешоварлик ёзувчилардан Мавлавий Аҳмад, Мир Аҳмадшоҳ, Ризвоний, Мунши Аҳмадҷонлар катта ҳисса қўшдилар. Уларнинг ижодида асосан проза жанри ривожланди.

XX аср бошларида афғон миллий буржуазияси пайдо бўлди. Мамлакатда рўй берган бу ижтимоий ва сиёсий ўзгаришлар туфайли миллий адабиёт ҳам тобора ривожлана борди. 1919 йили Афғонистон мустақилликка эришди. Шундан кейин афғон адабиёти тараққиётида муҳим давр бошланди. Унда маърифатпарварлик ғоялари кенг тарқала борди. Бу соҳада таниқли давлат арбоби, ёзувчи ва шоир Маҳмуд Тарзий (1867—1935)нинг роли катта бўлди.

Янги ғоялар фақатгина поэзияда эмас, балки Афғонистон мустақилликка эришгандан кейинги даврда шакллана бошлаган прозаик жанрларда ҳам ўз ифодасини топа бошлади. Паштў тилидаги ҳозирги замон прозасининг илк намояндалари Солиҳ Муҳаммад, Аминулло Змариёлай, Саид Қосим Риштиё, Бурҳониддин Кушкакий, Муҳаммад Рафиқ, Қонёъ каби прозаикларнинг асарлари бунга мисол бўла олади.

1937 йили ташкил этилган «Паштў тўлина» (Афғон Академияси) ҳам афғон адабиётининг ривожланишига яқиндан ёрдам бериб келмоқда.

Ҳозирги замон афғон адабиётининг энг йирик намоёндалари Қиёмиддин Ходим, Абдуррауф Бенаво, Гул Почо Улфат, Садиқулло Риштин, Нурмуҳаммад Таракий, Халилий, Абдурахмон Пажвок, Абдушукур Рашад Қандаҳорий, Сулаймон Лоиқ, Абдулло Бахтоний ва шу сингари ўнлаб ёзувчи ва шоирларнинг яратаётган асарлари афғон халқи манфаатларига хизмат қилмоқда, афғон жамиятини демократлаштиришда кўмаклашмоқда.

* * *

Ўзбек китобхонларига тақдим этилаётган ушбу тўпلام дўст қўшнимиз афғон халқининг адабиётидан намунадир. Ундаги ғазал ва рубойлар бадиий ва ғоявий жиҳатдан муҳтарам китобхонларимизга манзур бўлар деган умиддамиз.

А. ҒАНИЕВ
филология фанлари кандидати, доцент.

*Хушхолхон
Хаттак*

*Ғазал ва
рубойлар.*

Хушқолхон Хаттак 1022 ҳижрий (яъни мелодий 1613) йилда Пешоварнинг шарқида жойлашган Акора деган жойда туғилди. Хушқолхоннинг отаси Шаҳбозхон ўша вақтда 22 ёшда бўлиб, бобурийлардан Шоҳ Жаҳон хизматида эди.

Хушқолхон болалигидаёқ ўзининг катта истеъдод эгаси эканлигини намойиш қилди. Ўз давридаги илмларни қунт билан ўрганиб чиқди. Хон оиласидаги тарбияга кўра, бўлғуси саркарда ва шоир Хушқолхон аввало ҳарбий машғулотлар: чавандозлик, кураш ва ов қилиш каби ҳунарларни ўрганди. Балоғатга етгач, Хушқолхон араб, форс ва ҳинд тилидаги илмий ва адабий китобларни мутолаа қилади. 16 ёшиданоқ шеър ижод қила бошлайди. Бу шеърларида унинг ўз замонасидаги кўпгина фанлардан хабардор эканлиги кўриниб туради. У фалсафа, биология, астрономия, кимё, фармакология, социология, ҳарбий техника ва стратегия каби илмларни чуқур ўрганиб чиққан. Ота-боболари сингари Хушқолхон ҳам Хаттаклар хони сифатида 1641 йилдан бошлаб Бобурийлар хизматини ўтай бошлади. Санъат ва шеърятни жуда яхши қадрлаган Шоҳ Жаҳон Хушқолхон Хаттакнинг ҳарбий таланти ва шеърят соҳасидаги маҳоратини юқори баҳолаб, уни «жанг майдонининг шери ва қалам соҳиби» деб атаydi.

Аммо, Аврангзеб даврига келиб, Хушқолхон бошчилнк қилаётган Хаттаклар хонлиги ва бошқа афғон қабилалари Бобурийлар ҳукмронлигига қарши чиқа бошладилар. Аврангзеб Хушқолхоннинг афғон қабилаларини бирлаштириб, ўзига қарши курашга отлантириш ниятида эканли-

тини сезгач, ўзининг Пешовардаги ҳокимига Хушқолхонни ушлаб, Деҳлига келтиришни буюради.

Хушқолхон беш йилдан ортиқ қамоқда ва таъқиб остида сақланади. Ана шу даврдан бошлаб Хушқолхоннинг Бобурийларга бўлган муносабати тубдан ўзгаради. У энди афгонлар учун ягона тўғри йўл мустақиллик учун курашиш йўли эканлигини тушуниб етади. Зиндон ва таъқиб асоратидан қутулгач, Хушқолхон умрининг охиригача афгон қабилаларининг миллий-озодлик курашига бошчилик қилди. Бу курашда мисли кўрилмаган қаҳрамонликлар кўрсатди.

Афгон халқига ўзининг ўткир, таъсирчан шеърлари билан маънавий озуқа берди. Шунинг учун ҳам афгонлар Хушқолхонни миллий қаҳрамон, забардаст шоир сифатида ҳозир ҳам зўр ҳурмат билан тилга оладилар. Чунки Хушқолхон афгон адабиёти хазинасига муносиб ҳисса қўшган таланти шоиргина бўлиб қолмай, балки XVII аср афгон халқи тарихида чуқур из қолдирган ажойиб саркарда ҳам эди.

Унинг номи Афғонистондан четда ҳам машҳур. Шоирга катта шуҳрат келтирган шеърлари девонини варақлар эканмиз, унинг довурак жангчи, оқил давлат арбоби, замонасининг барча соҳаларидаги воқеаларни ўз шеъриятида усталик билан гавдалантира олган серзавқ ғазалхон ва файласуф шоир бўлганини яққол тасаввур қила оламиз.

Шоир афгон классик поэзиясига арузни жорий этиб, 40.000 байтдан иборат девон яратдики, ундаги

ғазаллар, қасидалар, рубойлар, қитъалар, мухаммаслар, мусаддаслар, маснавийлар, таржиъбандлар ўзининг гўзаллиги ва теран фикрлилиги билан ҳозирги замон шеърият мухлисларини ҳам мафтун этиб келмоқда.

Шарқшунос олимларнинг айтишича, Хушқолхон 100-томдан ортиқ асар яратган бўлиб, булардан машҳурлари «Дасторнома», «Бознома», «Тибнома», «Фарахнома» ва бошқалардир.

Хушқолхон Хаттак 78 йил умр кўрди. Ҳаётининг охири дамларигача у қўлидан қиличини ва қаламини ташламади. У 1100 йили (ҳижрий) раби-ул-аввал ойининг 28-куни, яъни 1691 йилда вафот этди.

Хушқолхон Хаттак XVII аср афғон адабиётида мустақил поэтик мактабнинг асосчиси сифатида катта хизмат кўрсатди. Унинг бу поэтик мактаби ўзидан кейин яшаб ижод этган афғон шоирлари томонидан янада ривожлантирилди ва давом эттирилди.

Ғазаллар

**Эй муғанний, кел, қўшиқ айтиб чалиб бергин рубоб,
Янги-янги наъмалардан қил ҳикоят бобма-боб.**

**Хонақоҳни майли манзил айласин ул шайхлар,
Ҳадя қил менга баҳорий гул билан салқин гулоб.**

**Ул гадоларким қорин қайғусида кун ўткарур,
Подшоҳлар мамлакат аҳволидан бергай ҳисоб.**

Шоҳларнинг қасрида ҳам шод, ҳам ношодмен —
Ким, биров шукр этса унда, ўзгасин ҳоли хароб.

Унда ахтарма вафо бирла карамни, аҳли ишқ —
Ким, жафо оташларидан бўлғуси бағри кабоб.

Бода ичгайлар мудом шодлик билан ё ғам билан,
Чунки бунда ошкоро сотилур ёлғиз шароб.

Баҳраманд бўлмоқ гўзаллар ҳуснидан эрмиш гуноҳ,
Унда, Хушҳол, сен бутун умрингни билгайсан сароб.

**Тун ярмида кулбам сари келди пари пайкар,
Хушбу нафасидин сочилиб мушк ила анбар.**

**Зар кўйлаги, камзуллари эгнига ярошиб,
Бошдиди то оёқ, нури тажаллийки, саросар.**

**Оқ чехрада ифбатли сафо барқ урар эрди,
Тундек қаро кокиллари ҳам зулмату кофар.**

**Чун эрди гўзал ҳусну жамоли била сармаст,
Ҳам бода ичар, қўлларида лим тўла соғар.**

**Шўху ширин кайфдан ўзин ҳам таний олмас,
Зийнатлари ҳам ёқуту лаъл — жонга ситамгар.**

**Бехосда учиб жаннати бу уйқу кўзимдан,
Айтдим ўзима: «Ҳурми, башар бўлди бу дилбар?»**

**Ул бўлса турар менга қилиб ноз, рўпарамда,
Кўзларда карашма тиғи ҳам киприги ханжар.**

**Сўзларди менга: «Бил, бу жаҳон хўблариданман,
Хўблар ичида борми менга, айтчи, баробар?»**

**Кўндир менга бу ер юзида ошиғу шайдо,
Иқболи кулар, бўлсам агар кимга муяссар».**

**То субҳу сахар чоғигача бўлди ёнимда,
Хушқолни беҳол айлади да, кетди у дилбар.**

**Бўлибман бу олам корига ҳайрон,
Кўплар нафс йўлида эмишлар қурбон.**

**Шундай худбинликлар қилишар гоҳи,
Сабоқ олса арзир улардан шайтон.**

**Бу йўлда қуръонни этмишлар қурол,
Бу ишлар қайдаю, қайдадир қуръон.**

**Донони қаердан излаб топай мен,
Улар кимё бўлиб, кўпаймиш нодон.**

**Яхши одам мисли лаълу ёқутдир,
Нокаслар тоғдаги худди тош хирмон.**

**Яхшилар кўп эрмиш ўзга элларда,
Аммо ялчимади яхшига афгон.**

**Бу ҳақда кўп айтдим афгон элига,
Қулоқ осмадилар сўзимга бир он.**

**Яхшиликдан улар олис эмасдир,
Аммо иттифоқ йўқ, шу дилда армон.**

**Баҳлул ва Шершоҳлар ибрат эмасму,
Уларнинг измида бўлди Ҳиндистон.**

**Улар кўп асрлар шоҳлик қилдилар,
Доноликларидан сўзлаймиз ҳамон.**

**Бирликка бош қўшса афғон улуси,
Хушҳолнинг дардлари топгайди дармон.**

Рост, майхўрман, аё шайх, мен билан кўп қилма жанг,
Бахтли эрдим гар ўзингга сен мени ўхшатмасанг.

Сўзла, сўзла, сўзларингга барча қоил, воизо,
Қайда кўп сўзлаш билан дарё сувига кирди ранг?

Хилватимда, беҳуда, нафъу зарардин урма лоф,
Гар қўлингдан келса дунё бўлмагайди сенга танг.

Барча мазҳаблар аро дил дардига дарддошман,
Аmmo сен билганларинг — афсоналардир ранг-баранг.

Мутрибо, созинг олиб, наврўз сурудин бошлагил,
Хониш айлаб, бу кўнгилга сўзласин най бирла чанг.

Ҳар тараф наргис-ла сунбул, лолалардан зебнок,
Яъни, Хушқол, кўнглимизга навбаҳор солмиш жаранг.

Рубоийлар

**Тутуннинг нелиги маълумдир сенга,
Агарчи яратмиш уни аланга,
Аммо ўт бўла олмас, ёна олмас ул,
Ҳаво кўтармаса уни баландга.**

**Тўғри йўлга солур одамзодни панд
Панд сирийн англатур элга донишманд.
Ҳаммага аёнким яралмиш азал —
Инсон учун панду ҳайвон учун банд.**

**Хислатлар ичра соз адолат, инсоф
Яхши-ю ёмонга айла дилни соф.
Ким тишинг синдирса, тишини синдир,
Узр истаса, этгил дандонин маоф.**

Севгидан хабарсиз бўлса гар инсон
Севмоқ унга асло бўлмагай осон.
Умр санамагил ёрсиз умрни,
Юрагинг қон бўлур, рангинг заъфарон.

Мағрурланма, одам, бўлсанг-да султон,
Забун бўлма тақдир айласа чўпон,
Чарх фалак ишлари шундай бебақо.
Янги нақшлар қилар ҳар янги даврон.

Агар бир кимсага берсаю ёрдам,
Сўнгра миннат қилса номард ул одам.
Номард дорусини олиб ичмагин
Эрта азоб чекиб ўлар бўлсанг ҳам.

Дониш сўзин олиб, тилингни тийгил,
Жаҳлинг келса қолиб, тилингни тийгил,
Жону жаҳон кетар, ҳам имон кетар
Емон тилдан қолиб, тилингни тийгил,

Эй шайх, гапирма, қўй, жаннат, ризвондан,
Туби кавсару ҳуру ғилмондан.
Мен букун гул кийган жононим кўрдим,
У бўлса бас, кечдим нася жаҳондан.

Ўз қадрини билган бўлади фарзанд,
Отанинг сўзини айласа писанд.
Аждодлари шаънин кўтарган ўғлон
Билки, ўз номин ҳам кўтарур баланд.

**Киши ғайрат ила давлат топғуси,
Шаънин ардоқласа, иззат топғуси.
Бул икки нарсадур бир-бирига эш,
Кимки меҳнат қилса, роҳат топғуси.**

**Агар киши бўлса бадфеъл, бадбунёд,
Унга йўлдош бўлур ҳар ишда фасод.
Яхшилик кўйидан бўлгай беҳабар,
Ёмонлик фанида ул комил устод.**

**Панду насиҳатни тинглагай оқил,
Сен ҳам насиҳатни тинглаганга қил.
Менинг пандим шулки, ким ўз косасин —
Синдирса, ўзгага муҳтож бўлур, бил.**

**Қай дилга ошино бўлса муҳаббат,
Улса ҳам тирик деб ҳисобла албат.
Дунёдан ўтдилар Фарҳоду Мажнун
Лекин улар номи дилларда абад.**

**Уғлон, сен илмни қил доим эъзоз
Ақлу фаросатга илмдир устоз.
Мева бермайдиган улкан дарахтдан
Кичкина бўлса ҳам мевалиги соз.**

**Гулзор яратади дўстлик, иттифоқ,
Тиканзор яратар кин ила нифоқ.
Тикандан баҳраманд фақат хоркашлар,
Оқилу ҳушёрлар гулзорга муштоқ.**

Кимнингки фазли йўқ, аммо гўзалдир —
Ичи бўш мунаққаш чинни кўзадир.
Бўш идиш фойдасиз олтин бўлса ҳам,
Сопол кўза ҳусни тотли бўзадир.

✓ Мевахўрлик қилар боғда тўртовлон,
Бир мева шириндир. бириси нордон.
Дедилар: ачиқ ҳам керак дунёда,
Йўқса ширин қадрин билмасди инсон.

Икки нарса керак вужуд учун, бил,
Биринчиси дилдир, иккинчиси тил.
Дилни сен меҳр ила шафқатга тўлдир,
Тилни ҳақиқатнинг ўткир тиғи қил.

Сочим оқ, кўнгилда ва лекин сурур,
Соқол оқ, юзимда бу оқлиқдан нур.
Ешликнинг кетганин англадим фақат
Кўз бирла тишлардан кетганда футур.

Қўлингда кам бўлса бирорта бармоқ
Қолган бармоқларнинг ҳоли ҳам чатоқ.
Тўрт бармоқ мушт эмас гар оқил эсанг —
Ўзинг фаҳм этурсан недир иттифоқ.

Филнинг шер билан жанг қилиши осон,
Аммо тилдан келган офатдир ёмон.
Ҳар ким ўз тилига фармон қилолса,
Уни Рустам дегил ҳам доно Луқмон.

Юрт тупроғи мушки анбардин аъло,
Ёққан қори иссиқ сувдек жонфизо.
Юрак, сен бамисли дарёдаги хас,
Қаён элтмоқдадир сени бу дарё?

Оламда йўқлик бор, зеридаслик бор,
Олиҳимматлик бор ҳамда пастлик бор.
Ва лекин дунёда бор тубанликдан
Тубанроқ бир хислат — худпарастлик бор.

Барчага кўнгилдан чин ҳайрихоҳ бўл,
Йўлин йўқотганга йўлдош, паноҳ бўл.
Сахий бўл, тож-тахтинг бўлмаса ҳамки,
Ҳиммат, мурувватдан сен подишоҳ бўл.

Фарзандинг гар йироқ бўлса ҳунардин,
Фарқи йўқдир унинг ҳайвондин, хардин
Молу давлатнингга бино қўйма ҳеч,
Ҳунар минг бор афзал зўр ила зардин.

Дарахт маълум бўлар берганда самар,
Ё аччиқ бўлади ё ширин-шакар.
Фарзанд ҳам дарахтга ўхшар етилиб
Бўлар ё оқилу ва ё бадҳунар.

*Пирмуҳаммад
Қоқар*

Ғазаллар

Пирмуҳаммад Қандаҳор яқинида яшовчи Кокар қабиласидан бўлиб, тахминан 1708 мелодий (1120 ҳ.) йилда Жўб деган ерда туғилган. У Аҳмадшоҳ Дуронийнинг замондоши ва сарой шонри бўлган. Аҳмадшоҳнинг ўғли шаҳзода Сулаймонга устозлик ҳам қилган. Унинг 1780—1781 йилларгача яшагани бизга маълум. Чунки Пирмуҳаммад Кокар ўз девонини қачон тугатгани ҳақида: «Бир минг бир юз тўқсон олти йил ҳижрийдан ўтган эдиким, мен ишқ девонини паштў тилида иншо қилдим» — деб ёзади.

Бу девонни унинг шогирдларидан Иброҳимхон 1203 ҳижрий (1788 мелодий) йилида кўчиради. Пирмуҳаммад бундан илгари вафот этган эди.

Пирмуҳаммад Кокар Хушқолхон Хаттак билан Раҳмонбоболарнинг шеърӣ мактаби таъсирида бўлса-да, унинг шеърларида ғамгинлик, замондан нолиш каби пессимистик руҳ кўпроқ сезилиб туради. Пирмуҳаммад Кокар «Маърифат ул-афғони» номли асарини ёзиб паштў тили грамматикасининг биринчи авторӣ бўлиб қолди.

1942 йили Кобулда Пирмуҳаммад Кокарнинг девони нашр қилинди. Девоннинг кўп қисми ғазаллардан иборат бўлиб, хотимасида рубойлар, тўртликлар (мурабба), еттиликлар (мусабба), ўнликлар (муашшар), бешликлар (мухаммас) ҳам келтирилган.

Ғазаллар

**Икки лабинг, айт, шахду шаккар эмасму, жоно,
Ҳуснинг боғида тотли самар эмасму, жоно?**

**Кўнглим безанур возли табассум қилар эрсанг,
Тишлармидир ул, дурри гуҳар эмасму жоно?**

**Бу боғда асир сарв-санобар қоматингга,
Ой юзларинг ҳам нурли қамар эмасму, жоно?**

**Бир лутфинг ила менга қиё боқмасанг, эй ёр,
Айт, бунча ситам жабру зарар эмасму, жоно?**

**Ғамзанг била нозинг домига тушди бу кўнгил,
Бу ишваларинг жонга хатар эмасму, жоно?**

**Жабринг тиғидан ингради бечора юраклар,
Меҳр ўрнига бу зулму шарар эмасму, жоно?**

**Бошлардан учиб ақлу хирад, оҳ урадирман,
Шаҳло кўзим, оҳим — бу хабар эмасму, жоно?**

**Еқут безагинг Пири Муҳаммадни ёқибдир,
Жон оташи бир сеҳру ҳунар эмасму, жоно?**

**Ердан бир бўса олмоқ қилган эрдим ихтиёр,
Гунча янглиғ лабларин мендаи яширди ул нигор.**

**Ишқ-ошиқлик сиримни қанча изҳор этмайин,
Дилбарим ҳоли паришонимни билмай қилди зор.**

**Шўхи бепарво тўшаклар узра ором уйқуда,
Худди оҳудай кутарким, келса деб фасли баҳор.**

**Сарғайибдир бу кўнгил гулзори ҳажр заҳридин,
То висолин топмагунча, топмагум ҳаргиз қарор.**

**Мушкул ишдир ёр жамоли партавин қилмоқ унут,
Кўз юмиб, манзил-маъво бўлганда ҳам кўйи мазор.**

**Орзуимдир, оқ билақлар бошга бўлса болишим,
Васли нури завқидан бўлсам умрбод бахтиёр.**

**Сен каби, Пири Муҳаммад, ошиқи зор қайдадир,
Илтифот этгайми бир кун шўху золим, ишвакор?**

*Аҳмадшоҳ
Дуроний*

Рубоийлар

Аҳмадшоҳ Дуроний (1721—1771) фақатгина афгон миллий давлатининг асосчиси бўлибгина қолмай (1747 йилда биринчи мартаба афгон миллий феодал давлати барпо этилади), XVIII аср афгон поэзиясининг давомчиси сифатида ўз она тили — паштў тилида лирик шеърлар яратган шоир ҳамдир. 1940 йилда Кобулда Аҳмадшоҳ Дуронийнинг 3000 байтдан иборат девони нашр этилди. Девондаги ғазал, қитъа ва рубойлар ўзининг равонлиги ва содда иборалар орқали чуқур инсоний туйғуларни тарафдорлик билан Раҳмонбобо шеърини услубига яқинлашиб кетади. Аҳмадшоҳ шеърларида айниқса ватанларварлик ҳиссиётлари кучли.

Аҳмадшоҳ Дуроний девонининг нодир қўлёзмаларидан бири Ўзбекистон Фанлар Академияси Шарқшунослик институтининг қўлёзмалар фондида сақланиб келмоқда.

Рубоийлар

Тўрт томондан дур сенга боқар ярақлаб,
Агар илминг чироғи ёнса чарақлаб.
Руҳ илмдан олгайдир чароғонликни,
Бад табиат инсон ҳам бўлғуси хуш таъб.

Илмга боқ, у қандай азм дарёдир,
Минг ирмоғин минг ёққа тараб бородир.
Шул боисдан қадри ҳам ҳамиша юксак,
Илм ўрган, қўлингда у зўр туғродир.

Ҳамиша ёдимда рухсоринг, маҳбуб,
Дарё бўлар кўз ёш юзимдан оқиб.
Дарё нима, ҳосил бўлганида кўл,—
Юрагим гарқ бўлур, қалқиб ва қалқиб.

**Рухсорингни кўрсат, эй раҳмсиз ёр,
Мен фигон чекаман тун-у кун бедор.
Қачонки сен менга боқсанг бир қиё,—
Қалбим фироқлардан қутулур, нигор.**

**Жаранглатиб қўнғироғини
Карвон борар, янғироғини —
Тинглаб, умр шамолдай ўтар,
Ким боқий дер ҳаёт боғини?!**

**Шон-шуҳратсиз, сокин ўтгандан кўра
Бошинг қилич кесса,— афзалдир, жўра.
Вафосиз умрдан не фойда ахир,
Улимнинг ютгани аъло юз бора.**

Ул қора зулфлар этди дилимни банди,
Энди дилда оқ рухсор армони ёнди.
Мен гафлат уйқусида эканман, булбул —
Афғонидан кейиноқ қалбим уйғонди.

Иккови ҳам қурбон бўлсин дилбаримга ягона:
Менинг азиз бошим, ҳамда бор бойлигим — дурдона,
Муҳаббатим йўлида гар бошим кетса розиман,
Бу шайдойи Аҳмад шаксиз қилур байрам, шодёна.

Ениб турса ҳам фан чироқлари,
Зулматда юрар ғофиллар бари.
Сен-чи, илмга йўлдош бўл мудом,
Ҳимматинг — қанот, уч билим сари!

*Козимхон
Шайдо*

*Ғазал ва
рубойлар*

Козимхон Шайдо 1727 йилда Хаттаклар қабиласи яшайдиган Сарой районидаги Афзалобод деган жойда туғилди. Унинг отаси Афзалхон Хаттак, машҳур тарихчи бўлиб («Тарих-е мурассо» асарининг муаллифи), Хушқолхон Хаттакнинг набираси эди. Козимхон Шайдонинг отаси вафот этгандан кейин, хаттаклар хонлиги акаси Асадуллахон қўлига ўтади. Акасининг қаттиқ қўллигидан норози бўлган Козимхон ўз она юртини ташлаб, Кашмирга боради. У ерда ўз замонаси илмларини ўрганади. Сўнг, Ҳиндистоннинг кўпгина ерларини айланиб чиқиб, умрининг қолган қисмини Ромпурдаги афгонлар орасида ўтказди ва 1778 йилда шу ерда вафот этади.

Козимхон Шайдонинг девони 1952 йилда Абдурауф Бенаво томонидан Кобулда нашр этирилади. Девонга шoirнинг ўз қўли билан ёзган муқаддимасидан сўнг, ғазаллари, қасидалари, мухаммаслари, рубойлари, қитъалари, мусаддаслари киритилган. Шундан маълумки, Козимхон Шайдо XVIII асрда афгонларда кенг тарқалган форс-тожик классик адабиёти таъсирида аруз қоидаларига риоя қилиб ижод этган. Шунингдек, Козимхон Шайдо афгон поэзиясига ҳинд услубини киритган шoirлардан бири ҳамдир.

Ғазал

**Ишқ уммонида бунча заҳр экан комим менинг,
Худди кўпиклар мисоли сингуси жомим менинг.**

**Офтобим ушбу ҳолимдан хабарсиздир, нетай,
Ҳасратингда бунчалар йўқ бўлмаса номим менинг.**

**Шиддати ишқ шуъласидан жисми зорим ўртанур,
Бошга солмас зарра соя манзили бомим менинг.**

Бу сиёҳрўзлик билан ўтмоқда кундуз ҳам туним,
Чунки фарқ қилмай қолибдир субҳ ила шомим
менинг.

Беқарор бўлдим симобдек, чора топмасман сира,
Бу жафолар дастидан йўқ бўлди оромим менинг.

Шунчалар пинҳон бўлибдир дилда ишқинг оташи,
Етмаса найлай сенга бир лафзи илҳомим менинг.

Гулшан ичра субҳ нури бўлғуси пайдо яна,
Безаниб чиққанда, Шайдо, нозли гулфомим менинг.

Рубоийлар

Дўстинг қайгусига шерик бўл, оҳ торт,
Озгина гамин ҳам ўз елкангга орт.
Агарда субутсиз, вафосиз бўлса,
Бундай дўст уйдан оёгингни торт.

Бўлсанг ақллиг-у ҳамда баркамол,
Ғафлат ичра қолма, гапга қулоқ сол:
Калласи пуч дароздан қоч, шуъла ҳам —
Бошин баланд тутса, сўндирар шамол.

Уртандим деб қиласан даъво,
Кун тиғидан қочасан аммо.
Енган одам шундоқ бўларми?—
Паналарни қиласан маъво.

*Шамсиддин
Кокар*

Рубоийлар

Шамсиддин Кокарнинг тугилган ва вафот этган йили ҳақида тўлиқ маълумотга эга эмасмиз. Ҳозирги замон афгон олими С. Риштиннинг тахмин қилишича, Шамсиддин Кокар 1180 ҳижрий (1766 мелодий)дан кейин тугилган. Чунки 1814 йилда Сардор Муҳаммад Азимхон Кашмир ва Панжобда волий бўлганида, Шамсиддин Кокар 50 ёшда эди ва 1822 йили Шамсиддин ўз девонининг иккинчи қисмини тугатди.

Шамсиддин Кокар аслида Кокар қабиласидан бўлиб, Қандаҳорнинг Калачобод қишлоғида яшаган. Ҳозир бу ерда пўпалзайлар яшайди ва номи ҳам «Пўпалзай» деб юртилади. Шамсиддин ҳам шоир ва ҳам олим бўлган.

Ҳаёт машаққатлари уни она юрти Қандаҳорни ташлаб, Ҳиндистонга кетишга мажбур этади. Аммо ватандан жудолик шоир қалбида дарду-алам уйғотади, кўп йиллар саргардонликдан кейин яна Қандаҳорга қайтиб келиб умрининг охиригача шу ерда қолади.

Шамсиддин Кокар девонидаги шеърлар фалсафий, тасаввуфий, ахлоқий ва тарбиявий мавзуларда ёзилган. У бадий санъатни пухта билган. Ғазал, қасида, рубой, мухаммас, мусаддас, маснавий, муашшар, таркиббанд, таржиъбандлар Шамсиддин Кокар девонидан жой олган. Унинг шеърлари ўзининг равон ва содда тилда ёзилганлиги билан ажралиб туради. Унинг шеърий услуби Пирмуҳаммад Кокар услубига жуда ҳам яқиндир.

Шамсиддин Кокарнинг девони 1954 йили Кобулда Азизулло Восифий томонидан нашр этилди.

Рубоийлар

Кипригу қошларинг ўқ бирла камон,
Шамсиддин юраги тийрингга нишон.
Ол уни мўлжалга шундай от, чобук
Ўзинг хато кетиб, қилмайсан армон.

Ишим мудом дод деб йиғламоқ бўлди,
Ёр севиб чекканим зор, фироқ бўлди.
Менга қафас бўлди ҳинд ўрмонлари,
Она юртим йўли кўп йироқ бўлди.

Юрагим бамисли карвонсаройдир,
Андух йўлчисига ҳамиша бойдир.
Чопиб бунда келар қайда бўлса ғам,
Эшиги кулфатга очиқ бир жойдир.

**Ватанида иззат топмаган одам
Уни ташлаб кетса ҳеч бўлмагай кам.
Гар ватан ҳақгўйлар қадрин билмаса,
Йўқ бўлсин, гарчи у биҳишт бўлса ҳам.**

**Ғам лашкарин тортди устимга ҳижрон,
Висол, шодлик мендан қочдилар ҳарён.
Айрилиқ азоби ўтиб жонидан
Шамсиддин фарёд дер ҳар лаҳза гирён.**

**Ҳиндистон ёмғири! Еққил астароқ,
Ерим мусофирдир, тани нозик, боқ.
У ахир сояда ўсган гул эди,
Нечун вужудига солурсан титроқ?**

**Во дариғ, билмадим, бу нечук диёр
Илму дониш аҳли бунда хору зор.
Қандаҳор элида Шамсиддин гулдир,
Ва лекин душманлар атадилар «хор»!**

**Келгин ёнимга, кел, эй дилрабо, кел,
Ишқингда хастаман, бўлгин даво, кел.
Сен не деюр бўлсанг, қабул этайин,
Эмди кўп қийнама, кел, марҳабо, кел.**

**Ортиқ жабр этмагин менга, эй жовон
Сенга ёлворур ул жисми нотавон.
Фироқингда бўлдим зору саргардон,
Бехонумон мўрмеи, уяси вайрон.**

Ер ғамидан бұлди дилим садпора,
Хажрида фарёддан ўзга не чора —
Айрилиқ қўшиғин айтурман мудом
Нетай банди ҳижрон кўнгил бечора.

Байрам келди бироқ кўнглимда алам,
Атрофда шодлигу аммо менда ғам.
Байраму шодлик йўқ мен учун токи ✓
Кулиб боқмагунча ой юзли санам.

Нигорим бўлмаса не керак баҳор,
Кўнгилда доғ, менга нечун лолазор?
Иккала кўзимдан ёш оқар дарё. ✓
Дарё бўйдаман, чашма не даркор?

**Ииқил фалак. Мени расво қилибсан,
Бевафо ёр билан ошно қилибсан.
Жабру зулм бундан ортиқ бўлурми,
Мени жудоликда шайдо қилибсан.**

**Зарда билан кетди ёр мендан нари,
Зулайҳодан кетган Юсуф сингари.
Юрак матлабимга қулоқ солмади,
Яшиндек «ярқ» этди қаттол кўзлари.**

**Соқий, тўла жом тут, майхўрлик бўлсин,
Даргоҳингда доим маҳмурлик бўлсин.
Ташаккур айтаман сенга умрбод,
Майхонагда ҳаргиз маъмурлик бўлсин.**

**Ҳижронингда бағрим доғ бўлди, келгин,
Кутмоқдан тоқатим тоқ бўлди, келгин.
Туну кун йўлингга термулмоқ билан
Кўзларим қораси оқ бўлди, келгин.**

**Мени ёр кўйдан айирди ағёр,
Кенг оламни қилди кўзларимга тор.
Ишқ ичра ўртаниб бўлдим беқарор,
Ишим мудом бўлди нолаю оҳ-зор.**

**Офтобдек юзингни кўрган ҳар шайдо
Мудом остонангда чекар вовайло.
Қибланамо бўлса улар юраги,
Сенинг кўчанг қибла бўлибди, жоно.**

Соқий, менга қадаҳ тўла шароб бер,
Қадаҳ тўла майни менга шитоб бер.
Гул мавсуми келди булбул соз олди,
Эй мутриб, қўлимга тезроқ рубоб бер.

Булбул наво қилар — бу фасли баҳор,
Кўклам либосида гулу гулузор.
Боғ сайлига шошар гўзаллар бу чоғ,
Ошиқлар энтикар ёрига хумор.

Ер қошига келиб ўлтирди ағёр,
Бамисли зоғ бўлди гунча билан ёр.
Гулшанга таралди булбул фиғони,
Кўзимга санчилди алам мисли хор.

*Ғори
Абдулло*

Рубоийлар

Афғон халқининг форс тилида ижод этган машҳур шоирларидан яна бири Қори Абдуллодир. У 1868 йили Кобулда туғилган. Отаси Ҳофиз Қутбиддин Қори Абдулло ёш бола вақтидаёқ вафот этиб кетган. Бўлажак шоир Қори Абдулло бошланғич маълумотни уйда олади ва ўша давр одатига кўра «Қуръон» мутолаасидан сўнг араб тили сарфунаҳви (грамматикаси)ни, хусусан форс классик адабиётини қунт билан ўрганadi.

Афғонистонда 1903 йил замонавий олий ўқув юртларидан ҳисобланган «Ҳабибия» лицейи очилади. Қори Абдулло эса унга адабиёт ўқитувчиси килиб тайинланади. Шу даврда у лицей ўқувчилари учун қўлланма сифатида бир неча бадиий китоблар ёзади, форс тилида ижод этган афғон шоирлари антологияси — «Тазкират уш-шуаро» ни тузди, ҳамда форс тили грамматикаси, араб тили грамматикаси ва бошқа шунга ўхшаш тил-адабиётга оид бир қанча илмий асарлар ёзди.

1929 йилда унинг ғазаллари, китъа ва рубойлар тўплами Лаҳорда нашр қилинди. Қори Абдулло қасида жанрида ҳам юксак маҳоратга эга. Шоир 1935 йили «Маликуш-шуаро» деган юксак унвонга сазовор бўлди. Қори Абдуллонинг «Куллиёт»и афғон профессори марҳум Поинда Муҳаммад Заҳир ҳамда шоирнинг ўғли — Абдулғаффор Қори томонидан тўпланиб, 1955 йилда нашр эттирилди. Қори Абдулло 1943 йилда вафот этган.

Рубоийлар

Кўзга хунук кўринади бекорчи, танбал,
Эл безордир иш, меҳнатга қайишмасанг сал.
Танангда жон қимирласа қочмагин ишдан,
Одамлигинг меҳнатингда кўринар аввал.

Гул дасталанг тўй оқшомида,
Муҳаббатнинг хуш айёмида.
Куёв булбул, келинчак-чи гул,
Ҳиди етсин гул саломида.

Ҳар бир киши жамиятда бир аъзо,
Меҳнатидан бўлмоғи шарт эл ризо,
Фаровонлик ортар юртда у билан,
Тан соғ бўлур соғлом бўлса ҳар аъзо.

**Қўлинг ишда бўлса гар, умрингда маъно бўлур,
Роҳатда яшашингга ҳар не муҳайё бўлур.
Эртанги кунинг учун жамғаргил сен кам-камдан,
Қатра-қатра томчилаб, оқибат дарё бўлур.**

**Мард киши ўз касбидан лаззат топади,
Ишидан масрур бўлиб шуҳрат топади.
Уддабурро ҳунарманд қўли меҳнатда,
Меҳнатидан эл аро иззат топади.**

**Қон тозадир иш-ҳаракатда,
Бирор аъзо қолса ғафлатда —
Умри битар, данғасалар ҳам
Шу ҳукмга дучор, албатта.**

**Хайрли ишда ким бўларкан фаол
Ўзгалар олдида доим бир тимсол.
Соғлиғи ҳамиша аълодир унинг,
Кўнгли ҳам бўлғуси доимо хушҳол.**

**Жафокор бўлсанг гар жафо кўрурсан,
Софдил бўлсанг, сидқу сафо кўрурсан.
Мухтасиб бозорга муносиб асли,
Қилмишингга қараб сазо кўрурсан.**

**Яхши инсон хушчақчақ, сўзида эъзоз бўлур,
Мулоқот қилсанг агар суҳбати ҳам саз бўлур.
Бегонага, танишга очиқ кўнгили эшиги,
Саховати, раҳмати мудом беқиёс бўлур.**

**Журъатсизлик, бекорчилик билан кўнглинг тўқ
бўлмасин,**

**Танбаллигинг кишиларнинг елкасига юк бўлмасин.
Токи тирик нафасинг бор иш-меҳнатдан чора изла,
Жисминг ахир соя каби гоҳ бору гоҳ йўқ бўлмасин.**

**Пайваста бўлсин мудом ҳунар ва таҳсил,
Шунда меҳнат самара бера олур, бил.
Бутун олам меҳнатнинг аъмолидадир,
Эй, заҳматкаш, жаҳонда қолмагин ғофил.**

**Хаёлингда мунчалик Европанинг тақлиди,
Кўрсатмоққа ўзингда ҳеч фазилат йўқмиди?
Тақлид яхши агарда зўр келса ўз қудратинг,
Хуруж қилмоқда сенга тақлидларнинг таҳдиди.**

**Кимнингки халқ меҳри бошида бўлур,
У шаксиз омманинг қошида бўлур.
Жамият аъзоси сўзламас қуруқ,
Хислати қилган ҳар ишида бўлур.**

**Донишмандлар билан кўп суҳбатда бўл,
Улар мулоқотида мева, шарбат мўл.
Ҳимматсиз кишилар етмас манзилга,
Ҳимматлилар учун очиқ ҳамма йўл.**

**Юрагинг сирини ошкор қилмагил,
Лаб очмоқни доим сен эп билмагил.
Наргис, нигорларнинг кўзи бор ахир,
Девдим: гулга ўхшаб бежо кулмагил.**

*Халилулло
Халилий*

*Ғазал ва
рубойлар*

Афғонистоннинг форсий тилида ижод этувчи машҳур шоирларидан бири устод Халилийдир. У 1907 йили туғилган. Отаси марҳум Мирзо Муҳаммад Ҳусайн молия соҳасида катта лавозимга эга бўлган эди. Бўлажак шоир бошланғич маълумотини ўз уйида олган. Кейинчалик расмий мактабларда ўқиб, араб тили грамматикаси, ҳам фиқҳ илмларини қунт билан эгаллайди ва форс-тожик классик адабиётини мукаммал ўрганади.

Омонуллахон даврида Халилий муаллимлик қилди. Кейин молия министрлигига хизматга ўтди. 20-йилларнинг охирларида Халилий Мозори Шариф вилоятида муставфий (молия ходими) бўлиб ишлайди. Нодиршоҳ даврида эса Ҳиротга келиб, бадий ижод билан шуғулланади. Бу ерда «Осори Ҳирот» номли китобни ёзади. Шундан сўнг Халилий 14 йил давомида бош министр ҳузуридаги мудирияти таҳрирот (ишлар бўлими)да хизмат қилади.

У бир неча йил Кобул университетига ректор ёрдамчиси бўлиб ишлади. Адабиёт факультетида дарс бериб, профессор унвонини олди. Кейин Министрлар Советида секретарь (мунши) ва айна вақтда матбуот бошқармасининг раиси сифатида ҳукумат аъзоси бўлиб хизмат қилди. 60-йилларда Халилий подшо ҳузурида матбуот бўйича маслаҳатчи бўлиб ишлади. Ҳозир шоир Халилий Афғонистоннинг Ироқдаги элчисидир.

Халилий 1958 йилда Тошкентда бўлиб ўтган Осие ва Африка мамлакатлари ёзувчилари конференциясида афғон делегациясига бошчилик қилди. У Совет Иттифоқига, жумладан Ўзбекистонга бир неча бор расмий визит билан кел-

ган. Совет Ўзбекистонининг марҳум отахон шоири Ғафур Ғулом билан шахсан таниш ва дўст бўлган.

Шоир Халилий Хуросон стилида жуда кўп қасидалар, ғазаллар яратган. Афғон адабиётшуноси Муҳаммад Ҳайдар Жубалнинг таъкидлашича, шоир ўз қасидаларида Фаррухий Сийстониининг каломини қайта тирилтирган.

Гарчи Халилий ўз ижодида анъанавий шеърят жанрларидан фойдаланса ҳам, унинг новаторлиги шундаким, бу жанрларга замонавий мавзуларни жойлаштира олган.

Халилий фақат забардаст шоиргина эмас, балки бир қанча илмий-тарихий асарларнинг муаллифи ҳамдир.

«Ҳирот ёдгорликлари», «Ҳаким Санонийнинг биографияси ва асарлари», «Ғазнавийлар салтанатининг тарихи», «Бобир оромгоҳи», «Файз қудси навоҳон» (Бедил ижодига оид), «Найнома» (Жалолиддин Румий ижодига оид) каби китоблар ва Мавлоно Абдураҳмон Жомийнинг ижодига оид асарлар устод Халилий қаламига мансубдир. Халилийнинг шеърлар тўплами бир неча мартаба нашр этилди. Шоирнинг «Аз ашъори устод Халилий» номи билан 1961 йилда Кобулда босилган китоби 502 саҳифадан иборатдир. «Барғойи хазони» («Хазон барглари») номли рубойлар тўплами ва «Пайванд-е дилҳо» («Диллар пайванди») номли шеърлар тўплами Халилийнинг Эронга қилган сафари натижа-сида яратилган асардир. Бу асар 1957 йили Техронда нашр этилди.

Ғазаллар

**Эй нозли гўзал, ёру вафодор, гули саҳро,
Бир боқишингга жону дилим ошиғу шайдо.**

**Жонни не қилай, жисмим аро жон-ку ўзингсан,
Орому фароғатсан ўзинг, шўхи дилоро.**

**Ноз бирла хиром айлар эсанг боғу чаманда,
Кўнглимда ажиб завқу сафо бўлғуси пайдо.**

**Айтгил, бу юрак қонларидан жом тутайинму,
Ашким селида тонгга қадар суздирайин ё?**

**Гуллар тўшайин мақдаминга, босган изинга,
Гарчанд қадаминг боғи жаҳон бўйидан аъло.**

**Ишқ ғуссасидан ёки ғазаллар тўқийинму,
Ё зоҳир этай бахти висол розини танҳо?**

**Дил орзусига кўз била сен жавоб қилурсан,
Кўз ҳам бу қадар бўлғусими фитнали, жоно.**

**Оҳу андуҳдан юрак коми муяссар бўлмагай,
Қатралар қон бўлса ҳам ҳаргизки гавҳар бўлмагай.**

**Лабларинг кулгиси бу дунёда мақсудим менинг,
Хайрият, юз шукрим, ғамлар муқаррар бўлмагай.**

**Доғман, ишқ офати қилди гирифтори фиғон,
Энди кўнглим ёш билан кўр бўлмагай, кар бўлмагай.**

**Яхшилик қилмоқ улусга ақлу қалбимнинг иши,
Кўп гапирган ҳар киши воизи минбар бўлмагай.**

**Мурда диллардан сира кутма ҳидоят шуъласин —
Ким, сўниб қолган чироқдан уй мунаввар бўлмагай.**

Рубоийлар

**Ҳар зарра тупроқнинг тили бор, ишон,
Дунёда ҳар қатра таърифи дoston.
Кўҳна чопонимнинг қатида, қара
Қанча жаҳонгирнинг кулоҳи пинҳон.**

**Илму маданият асридир бугун,
Дунёнинг жамоли ўзгача, гулгун.
Сен-чи, ҳамон тошга сажда қилсанг гар,
Бу айбдир биродар, ўзинг ўйлагин.**

Гадодан бир умр ганж талаб этмоқ,—
Бу демак, аждардан бир шифо кутмоқ.
Қарисан, аммоки гўдакдай ожиз,
Кўзинг очиқ, нечун кўрга арз айтмоқ?!

Нотинчсан эй, чашма, мисоли симоб,
Титроқ, саросиманг айт-чи, не сабаб?
Ер остида қай ўт тегди бағрингга —
Тафтида эридинг беролмасдан тоб?

Токайгача қилич, қалқон пайдасан,
Токайгача ҳийла, ёлғон пайдасан?
Бири шерга, иккинчиси тулкига хос,
Одам бўлсанг иккисидан кечгунгдир воз.

**Биз ерга тўкилган уруғмиз аччиқ,
Ётамиз боғларда кулга қоришиқ.
Баҳор! Халоскорлик файзинг, хислатинг,—
Ўзинг бизни ширин этурсан тўлиқ!**

**Мунча ҳам кеккаясан кўкка етган азим тоғ,
Мен эса жимит қушман, озод эркинман, бироқ.
Гулдан гулга қўнаман, сен эса ўз жойингдан —
Силжий олмай турасан, асир, бандисан ҳар чоқ.**

*Гул Почо
Улфат*

Рубоийлар

Гул Почо Мир Саид Почо ўғли (адабий тахаллуси «Улфат»), ҳозирги замон афғон адабиётининг йирик намояндларидан бири бўлиб, истеъдодли ёзувчи, шоир, олим ва таниқли давлат арбобидир. У 1909 йилда Нанграҳор (Шарқий) вилоятининг Лағмон деган жойида руҳоний оиласида дунёга келган.

Унинг ижодий фаолияти асримизнинг 30-йилларидан бошланади. У дастлаб «Анис» газетасида котиб вазифасида, кейин Кобулда таъсис этилган «Адабий анжуман»нинг таълим ва таржима бўлимида, паштў тилини тарқатишда катта хизмат кўрсатган «Зерай» газетасида ишлади. Улфат 1937 йили март ойида ташкил қилинган «Паштў тўлини» (Афғон академияси) нинг луғат ва грамматика бўлимига мудирлик қилди ва 1941 йили «Ислоҳ» газетаси ҳамда «Кобул» журналида редактор бўлиб ишлади.

1949 ва 1952 йилларда Афғонистон парламентида депутат қилиб сайланди. Шу йилларда Улфат ўзининг «Улус» номли шахсий газетасини нашр қилди. 1956 йилдан 1963 йилга қадар «Паштў тўлини»га президент бўлиб турди. 1960 йилдан 1965 йилгача «Афғон-Совет дўстлик жамияти»га бошчилик қилди. Ҳозир шоир Улфат парламент депутати. У 1958 йил Тошкентда бўлиб ўтган Оснё ва Африка мамлакатлар ёзувчилари конференциясида, 1960 йил Москвада бўлиб ўтган Жаҳон шарқшунослари XXV конгрессида қатнашди.

Бундан ташқари у Совет Иттифоқига бир неча бор афғон делегацияси составида расмий визит билан келиб кетган.

Гул Почо Улфат паштў тилидаги прозаик ва шеърӣ асарлари билан фақат Афғонистондагина эмас, балки чет мамлакатларда, жумладан Совет Иттифоқида ҳам танилган. У ҳозирги замон афғон адиллари орасида сермаҳсул ёзувчи, шоир ва олимдир. Унинг «Баҳор таронаси», «Ёниқ чироқ», «Озодлик пайғоми», «Танланган шеърлар» каби шеърӣ тўпламлари, «Танланган наср», «Янги услуб» каби прозаик тўпламлари, «Адабий баҳслар», «Мантиқ», «Миллий қаҳрамон Хушҳолхон Хаттак» каби илмӣ монографиялари ва паштў тили ва адабиётига оид ўнлаб илмӣ мақолалари, чет эл адабиёти намуналаридан паштў тилига қилинган таржималари афғон китобхонлари томонидан зўр қизиқиш билан ўқилиб келмоқда.

Улфат асарлари халқ учун хизмат қилишдек юксак гоъ билан суғорилган. Уз халқининг бахт-саодати йўлида қалам тебратаётган истеъдодли шоир ва ёзувчи Улфат ҳозирги замон афғон адабиётдаги прогрессив оқимнинг асосчиларидан бири ҳисобланади.

Рубоийлар

**Офтобнинг нурида ҳаёт гавҳари,
Ойнинг шуъласида сурур назари.
Шу икки нур ила мавжуддир олам,
Бор унинг туну кун, шому саҳари.**

**Оламда фикратсиз ким қилса некор
Жонини хор қилур, фикратни бекор.
Агар айру тушса фикрат ва амал,
Бўлур ҳар иккиси албатта абгор.**

Минг йиллар тубида ҳаёт нишони,
Тугилар, тарк этар вужуд дунёни.
Билмаймиз, ибтидо, интиҳо қайда
Биз кўриб бор деймиз фалак даврони.

Яхши одам бўлса ёмонга улфат
Ушал даврага мос касб этар одат.
Инсоний фазилат ўрнини аста
Эгаллай бошлайди ҳайвоний хислат.

Қирғоқда ётарди бир синиқ сопол
Дерди: кўза эдим ясаган кулол.
Бир гўлак тош уриб синдирди мени
Кўтариб келарди бир соҳибжамол.

Жаҳонда ҳар зарра севгига ҳамдам,
Ишқ достонин сўйлар синиқ сопол ҳам,
Ошиқлар роз айтган дарё бўйида
Неча кўза синиб топмади барҳам.

Гул барги булбулга ошиён бўлди
Шоирлик булбулда намоён бўлди.
Гулларнинг гунчаси доситон бўлди,
Байту ғазалларга дилу жон бўлди.

Балиқ дер: ҳаётнинг боши дарёда,
Самандар дер: борлиқ — ўтда ифода.
Қушлар дер: тириклик фақат ҳавода,
Ҳақиқат қолмади, дўстлар дунёда.

Буюк подишоҳлар — Маҳмуд, Шоҳ Жаҳон
Муҳаббат дафтарин очдилар пинҳон
Ой юзли дилбарлар ишқи олдида
Ҳеч бир мартаба йўқ, тенг барча инсон.

Тўлин ойга боқар шоир интизор,
Гулдан баҳра истар насими баҳор.
Булар тамаъ эмас, шодлик истаги,
Дўстликдан ҳосил шу, Улфат шунга зор.

Шаҳар бўлмиш эди хароб, вайрона,
Деворга қўнмишди бойқуш ягона.
Ул айтар эдиким, бузуқ бу девор
Эди моҳир меъмор тиклаган хона.

Хушбўй учган каби боғи сафодан,
Оқ буг кўтарилган каби дарёдан.
Жисмимиз айланиб хоки турбатга
Кўкка ғуборимиз учар саҳродан.

Юз очиб кулдию сўйлади наҳор:
Жаҳонда шундайин қонун устивор,
Заиф ой ўрнини олгандек офтоб,
Қудрат доим ғолиб, ожизлик ночор.

Атрофда сукунат эди ҳукмрон,
Хатто гўдаклар ҳам қилмасди сурон.
Ногоҳ бир девона пайдо бўлди-ю,
Шодлик ва хандага тўлди ҳар томон.

Сахродаги гулдек ўсаман танҳо,
Ҳеч кимса мен билан қизиқмас асло.
Гўзаллик кўрмайди ҳеч кимса менда,
Хурсандман гар инсон боқса бир қиё.

Ақл ўлмас бўлса агар, у тобда
Инсонга донолик йўқдир китобда.
Билим — зийраклик, эй тоат бандаси,
Бекор ўлтирибсан чўкиб меҳробда.

Тўти сўйласа ҳам ҳар қанча бийрон,
Одам эмаслиги барчага аён.
Одамнинг одамлик фазли бўлмаса ✓
Сўзлашига қараб санама инсон.

Сабрнинг маъноси недир дунёда?
Фарёд чекмасликми кулфат балода?
Е фарзанд ўлганда юлмасликми соч?
Сабрнинг маъноси асли — ирода.

Шамда ёнмас эса парвонами ул,
Гул деб ўртанмаса ул нечук булбул?
Бир синиқ кўнгилни кўриб ўзи ҳам
Шикаста бўлмаса у қандай кўнгил?

Заҳматдан қўрқмагай сабрли одам,
Боладек бесабаб севинмас ҳар дам.
Сабрсиз кишининг бўлмас меъёри —
Қаҳру ғазабда ҳам, шодмонликда ҳам.

**Қайнар кўзгу каби мусаффо чашма,
Кўзалар сўзлашар. Бири дер: ошна,
Биз-ку сув ичамиз чанқамасак ҳам,
Қандоқ бўлар экан сув ичса ташна.**

**Асли ҳаётда ҳам шундай бўлар гоҳ,
Комрон ташнадан бўлмагай огоҳ.
Кўзадек семирган, сероб бўлганлар.
Ғариб ҳолини не билсин, э воҳ!**

**Қалблар туташганда пайдо муҳаббат
Севги туғдиrolмас мол ила давлат.
Муҳаббатсиз эҳсон эҳсондир фақат,
Ишқ пайдо қилолмас бундоқ мурувват.**

Чин дўст топа олмас ул кимса ўзга —
Тилда ўзи, бўлса дилида ўзга.
Юрак оташида яшар муҳаббат,
Ул на кафтга сиғар ва на оғизга.

Янги ин қуради қалдирғоч — ойим,
Булбулни тўйғизар гулга худойим.
Навбаҳор оламни янгилар, эй дўст,
Замона ўзгариб туради доим.

Юрак кулбасида яшар муҳаббат,
Бошни макон этмиш ақл ва фикрат.
Баланд қасрлардан ақл излаю,
Ва лекин муҳаббат излама фақат.

Гул рангин мақтайди булбул доимо,
Гул бўйин ардоқлар тонг эсан сабо.
Рангу бўй савдоси тушиб бўлдилар:
Сабо саргардону булбул сернаво.

Ҳаёт томчиларин юборди осмон
Турфа хил чечаклар урдилар жавлон.
Сўнг баргларни юлди куз шамоллари...
Шу тахлит айланур ҳаёт ва замон.

А ж м а л
Х а т т а к

Рубоийлар

Муҳаммад Ажмал Хаттак Пуштунистоннинг Акора Хаттак деган қишлоғида дунёга келди. Ажмал афғон адабиётига Хушқолхондан ташқари яна ўнлаб забардаст шоирларни етиштириб берган хаттаклар хонадонига мансубдир.

Отаси Ҳикмат Хаттак барвақт вафот этиб, бўлажак шоир етимликда ўсади. Мактабни битиргач, 1943 йилдан бошлаб ойига 20 рупиядан маош олиб ўқитувчилик қила бошлайди.

Ажмал Хаттакнинг ёшлигиданоқ шеърятга ихлоси зўр эди, унинг ўзи ҳам мустақил шеърлар ёза бошлайди. 1937 йили Ажмал Хушқолхон қабри устида ташкил қилинган мушоирада ўзининг илк шеърлари билан қатнашади. 1948 йили Ноушарда уюштирилган «Адабий жирга» (адабий мажлис) да ҳам қатнашади.

Акора Хаттак қишлоғида Ажмал Хаттак паштў тили ва адабиёти ихлосмандларидан «Дъ пашто баэт адаб» (паштў адабиёти базми) номи билан бир адабий тўғарак тузади. Бу адабий махфил тез орада Свот, Бунир, Дарбанд каби вилоятларда ҳам адиб ва шоирлар минбарига айланди. Ажмал Хаттак раҳбарлигида мазкур адабий махфил томонидан паштў адабиёти саҳифаларини бойитган прозаик ва шеърый асарлар нашр этирилади. «Миллий кўзгу», «Ҳаёт пайи», «Алангалар», «Тутун», «Чодир», «Афғон қўшиқлари» каби тўпламлар шулар жумласидандир.

Ажмал Хаттак бир неча бор қамоққа ташланганлигига қарамай, ўз халқининг озодлиги йўлида тинмай курашиб келмоқда. 1958 йилда шоирнинг «Дъ ғайрат чига» (Ғайрат наъраси), «Качкул» (Дарвишлар олиб юрадиган идиш) номи тўпламлари нашр этирилди.

Рубоийлар

А й б

**Тангри берган созим соз, хушсадодур.
Баёним кўзгуси соф, бериёдур.
Тезак юмалатган қўнғиз эмасман
Айбим шул — булбулман, дил сернаводир.**

П а й ғ о м

**Шивир-шивир қилар чаманда гуллар:
«Улар бундоқ эмиш, ундоқмиш булар.
Анов гул ҳолига қаранг, ажабо,
У тикан заҳмини чекса ҳам кулар».**

Х а б а р

**Панжарага келиб қўнди бир булбул,
Мен — маҳбусга боқиб нола қилди ул.
«Булбул хабар олмиш булбул ҳолидан»
Дея нарироқда сўйлар икки гул.**

Ғ у с с а

Ҳар томонда тузоқ, арқон ва қопқон.
Йўқ, бу юрт чаманмас, шикорга макон.
Булбул гул шохида — мен ҳибсада лол,
Нафасимдан оташ туташар ҳарён.

Х а б а р д о р л и к

Сокин эди еру, тинч эди осмон,
Денгиз жимжит эди гўё кенг майдон,
Бир ҳушёр денгизчи қичқирди шу пайт
«Ҳой-ҳой! Денгиз нотинч! Бошланар тўфон!»

Я н г и ҳ а ё т

Вақт келар, эсади насими сабо,
Синиқ қанотига бахш этар даво.
У пайт қанотимнинг ҳар бир паридан
Ажиб янги ҳаёт бўлади пайдо.

П а н ж а р а г а

Ховур бўлиб учди тупроқдаги нам
Димоғимга келди гул бўйлари ҳам.
Миннатдорман сендан совуқ панжара
Сендан ўтиб кирди хонамга кўклам.

Я н а п а н ж а р а г а

Панжара ортида, бу танг бурчакда
Дилим асирликда азоб чекмакда.
Чаман деб аталган бу юртдан, эй гул,
Яшаганим афзал шу тор катакда.

Т у г ё н о в о з и

Мен — Хушҳол хокидан бош кўтарган жон
Обо Синд, Тоторда машъали тобон.
Золим, мен бир замон чўғ эдим фақат
Зулмингдан ўт олди кўксимда туғён.

Т у х м а т

Сўзларинг ажибдир. Эшит эй сода,
Лочин бойқушларни титар самода.
Уроқ бўлиб кессам хонлик илдизин
Дейсан: Тиканга сув бердинг саҳрода. ✓

З о л и м г а

Золим, қанча кесма тилимни, бироқ —
Чархланган шамширдек бўлди кескинроқ.
Эр бўлсанг қулоғинг кесиб от, золим,
Мумкин эмас нағма созим синдирмоқ.

Е р о н л а р

Еронлар, иш чиқмас туташдан фақат
Етди олов бўлиб ёнмоққа фурсат.
Яшнамоғи учун янги чаманзор
Хазон гулзорини кесинг бешафқат.

Ж а н н а т

**Аҳли бою боён умри ишратда,
Улар яшамоқда гўё жаннатда.
Жаннат яратайлик ғарибларга ҳам,
Улар тоқай яшар дўзах-ғурбатда.**

З а ҳ м

**Недандир найдаги бу дардли овоз
Ғам билан тешилган кўнгли айлар соз.
Бедорлик созидир ҳар бир нафасим,
Дард тикани кўксим заҳм этгани соз.**

Ж у р ъ а т

**Бир хушxabар келтир, сабо, тонг чоғи
Мени банди қилди тухмат сиртмоғи.
Гул ишқи ёнади қайноқ қонимда
Кўзим ҳалқасида сайёд тузоғи.**

З а м о н а

Бу юртда бой сўзи бажо бўлибди,
Ғариб сўзи куйру хато бўлибди.
Тангри тангриликдан жудо бўлибди,
Муллалар, эшонлар худо бўлибди.

З ў р а в о н г а

Оғзимга урдингу қилдинг қора қон,
Аммо сўзларимни эшит, зўравон.
Ғариблар шундоқ ҳам бағри қон, аммо
Бир кун навбат келар сенга ҳам, ишон!

И н с о н

Сен қози бўлсанг ҳам, мулла ёки хон
Узингни ўйлама фақат, ҳеч қачон.
Ғапимга қулоқ сол, маслаҳатим шу:
Ким бўлсанг аввал бўл ҳақиқий инсон.

У з а м а л и н г

Кўп китоб ўқидим, кўп тингладим панд,
Дониш сирий очди неча хирадманд.
Шу нарсани билдим: яхшими, ёмон
Ўз амалинг билан бўл доимо банд.

И қ р о р

Майли, мулла мени десин «лаънати»
Майли, менга бўлсин шайхнинг туҳмати.
Аммо сенинг ишқинг бор экан. жоним,
Ўзни ҳисоблайман доим жаннати.

О ч л и к к а и л о ж б о р м и ?

Бизларни кўр қилдинг, мих уриб кўзга,
Тилга кишан солиб ғов қилдинг сўзга,
Ғаллани беркитдинг хумларни босиб,
Ҳар не йўлин тўсдинг очликдан ўзга.

О г о җ б ў л у р с а н

Тупроқда ётибман, золим, чекиб оқ,
Нолам эшитмайсан, солмайсан нигоҳ,
«Хаттак ўлмиш» дея тарқалса хабар
Фақат шу хабардан бўлурсан огоҳ.

Д и л ғ у н ч а с и

Кўкка ўрлаётган, эй совуқ тутун
Панжарамга яқин келмагин бу кун.
Ёш қалбим ғунчасин сўлдириб қўйма,
Орзум кўп, ҳаётим олдинда бутун.

С о қ и й ғ а

Соқий, узат менга майли арғувон,
Аччиқ шаробингга бўлайин қурбон.
Тўла қадаҳ сунгил, сал ором топсин
Ҳаёт аччиқларин кўп тортган бу жон.

Қ а р о р и м

На савоб иш қилдим мен ва на гуноҳ,
На шодон куларман, на чекарман оҳ.
Мен ҳеч ким эмасман, ким бўлсамда мен
Фақат сеникиман, шу етар, биллоҳ.

Х о р

Унда зироат йўқ — хор деб айтурлар
Бунда иморат йўқ — хор деб айтурлар.
Ҳақиқий одамлар агар одамда
Инсоний хислат йўқ — хор деб айтурлар.

И с т а к

Уним йўқ, буним йўқ демасман зинҳор
Менга басдур бўлса садоқатли ёр.
Унинг бир дилрабо хандаси учун
Мен икки оламдан кечмоққа тайёр.

*Абдулло
Бахтоний*

*Ғазал ва
рубойлар*

Абдулло Бахтоний Нанграҳор вилоятидаги Сурхруд (Қивил дарё) ёқасига жойлашган «Бахтон» қишлоғида 1926 йил дунёга келган. Адабий таҳаллуси ҳам ана шу туғилган қишлоғи номидан олинган. Шоир Бахтоний бошланғич маълумотни Нанграҳорда олгач, 1946 йили ана шу вилоятнинг маориф бўлимида котиб бўлиб ишлайди, бир йил кейин Нанграҳордаги паштў тили курсида муаллимлик қилади. Истеъдодли шоир 1952 йил Афғон Академиясига аъзо қилиб сайланади. Бу ерда «Зерай» номли ҳафталик газетага редакторлик қилади. 1955—56 йиллари — Нанграҳор вилояти матбуот бўлимида раис ёрдамчиси бўлиб ишлади ва паштў тили курсларига директорлик қилади. 1957 йили «Нанграҳор» номли паштў тилида нашр эттириладиган адабий журналга масъул котиб қилиб тайинланади. 1960 йил яна Афғон Академиясига қайтиб келиб, бу ерда Академиянинг аъзоси сифатида ҳозиргача хизмат қилиб келмоқда.

Бахтоний 1956 йили «Шеър ва адаб» номли адабий тўплам тузиб нашр эттиради.

Бахтоний адабиётнинг ҳам поэзия, ҳам проза жанрларида муваффақиятли қалам тебратиб келмоқда. «Афғон хулқи» (прозаик асар, 1955 йили нашр этилган), «Юрак сири» (шеърый тўплам, 1956 йили нашр этилган), «Афғонлар аллома Иқбол назарида» (прозаик асар, 1956 йил нашр этилган), «Саидо маланг» (драматик асар, афғон халқ шоири Маланг-жонга бағишланган), «Ёқимли куйлар» номли тўплам ҳам

да Афғонистон газета ва журналларида босилган илмий мақола, таржималар шулар жумласидандир.

Абдулло Бахтоний 1947 йилда ташкил қилинган «Бедор ёшлар» жамияти томонидан илгари сурилган демократик ғояларни ўз ижодида акс эттиришга ҳаракат қилади. Айниқса, бу жамиятнинг асосчиларидан бири таниқли шоир Абдуррауф Бенаво ижодига хос бўлган прогрессив ғоялардан баҳраманд бўлади.

Бахтоний ижодидида граждон мотивлари ажралиб туради. Унинг чуқур ватанпарварлик туйғулари билан тўлиб-тошган шеърлари афғон китобхонларини ўзига жалб этмоқда.

Ғ а з а л

Ошиқларингга, эй гўзалим, лутфу карам қил,
Даврони ҳусн ўтгусидир, тарки ситам қил.

Ҳар лаҳза улар дардларидан огоҳ бўлибсан,
Изҳори меҳр айлагину ғамни адам қил.

Умид ила кўзларни тикиб, сенга боқурлар,
Боқ шафқат ила, эмди жафо расмини кам қил.

**Ишқинг ўтида ёнгани парвона эмишлар,
Рухсори жамолингни улар базмида шам қил.**

**Еткузма завол, ёдинг ила оҳ урадирлар,
Шайдою асирларни ўзингга сен қарам қил.**

**Гарчанд бора олмассан улар қулбаларига,
Пойингни зиёратлар учун кўйи ҳарам қил.**

**Бахтонийга зулминг боридан ғофил эканман,
Кел, ваъда қилиб тарки жафо, лутфу қарам қил.**

Рубоийлар

**Гумбаз ичра ҳайқирса гар хоҳ шоҳ, хоҳ гадо
Овозига жавоб берур шунда акс-садо.
Бу жаҳонда ҳар нарсанинг оқибати бор,
Ҳар ким тортар қилмишига яраша жазо.**

**Ҳаётда сен курашсанг фойда ё зиён учун,
Уйламагил ўзингни, дегил: «бу жаҳон учун»
Жонингни фидо қилиб ёрит ўзгалар уйин,
Шунда инсон бўласан, яшайсан инсон учун.**

**Инсонни инсон каби эъзозлаган — инсондур,
Инсонни «ҳайвон» дея сўкканлар-чи, ҳайвондир.
Ўзини доно билиб, кимки кулса ўзгадан.
Унинг ўзи ҳар қандай нодондан ҳам нодондир.**

**Қушдай учиб елсанг ҳам, сайр этсанг ҳам боғларда,
Даштларда, қулоч ёзиб, кезсанг ҳамки тоғларда,
Барибир зиндондасан: тамагирлик занжири —
Бўйнингдан хиппа бўғиб, банди этган чоғларда.**

**Агар унинг қўлида бўлса занжиру кишан,
Ҳибсада қийнасалар, тўйғазсалар жонидан,—
У барибир озоддир, ғараздан озод бўлса,
Шундай эркин одамлар дунёда бордир, ишон!**

**Пулу бойликдамас улуғлик, тушун,
Баланд қасрлар ҳам қулайди бир кун.
Узингни идора эга билмасанг,
Сенга идора-ю мансаблар нечун?**

**Ҳаётда ким яшаб манзур бўлмаса агар,
Унинг тирик юрганлиги ўлимдан баттар.
Аmmo ундан қолса агар бирор эзгулик,
Ҳатто ажал панжасида у тирик кетар.**

Мансаб ва бойликнинг кечдим баридан,
Жаҳолатни кўрсам ўтгум наридан.
Ёмонликнинг умри кесилсин тамом,
Қардошлик, қондошлик тарафдориман.

Меҳру шафқатни билса, у инсондир чинакам,
Фақат қорин тўйғузса, у ҳайвондир чинакам.
Ўз қадрини билганлар сийлайди ўзгаларни,
Нуқул ўзин ўйласа, у шайтондир чинакам.

МУНДАРИЖА

Сўз боши (филология фанлари кандидати А. Ғаниев)	6
Хушқолхон Хаттак	
Ғазаллар (Ж. Жабборов таржимаси)	17
Рубойлар (Э. Воҳидов таржимаси)	25
Пирмуҳаммад Кокар	
Ғазаллар (Ж. Жабборов таржимаси)	37
Аҳмадшоҳ Дуроний	
Рубойлар (Ю. Шомансур таржимаси)	45
Козимхон Шайдо	
Ғазал (Ж. Жабборов таржимаси)	51
Рубойлар (Ю. Шомансур таржимаси)	53
Шамсиддин Кокар	
Рубойлар (Э. Воҳидов таржимаси)	57
Ҷори Абдулло	
Рубойлар (Ю. Шомансур таржимаси)	67
Халилулло Халилий <i>н. Ғаниев</i>	
Ғазаллар (Ж. Жабборов таржимаси)	76
Рубойлар (Ю. Шомансур таржимаси)	79

Гул Почо Улфат	
Рубойлар (<i>Э. Воҳидов таржимаси</i>)	86
Ажмал Хаттак	
Рубойлар (<i>Э. Воҳидов таржимаси</i>)	99
Абдулло Бахтоний	
Ғазал (<i>Ж. Жабборов таржимаси</i>)	112
Рубойлар (<i>Ю. Шомансур таржимаси</i>)	114

На узбекском языке

Сборник

Афганские поэты

Стихи, включенные в этот сборник
взяты из разных изданий, выпущенных до 27 мая
1973 года

Редактор *Алимудла Ҳабибуллаев*

Рисом *М. Рейх*

Расмлар редактори *И. Кириакиди*

Техн. редактор *В. Барсукова*

Корректорлар *А. Нурматов ва*

И. Мирзамаҳмудов

Босмахонага берилди 15 III-1974 й. Босишга рухсат этилди 12/III-1974 й. Формати 70×70^{1/2},
Босма л. 7,5, Шартан босма л. 6,75, Нашр л. 3,25, Тиражи. 10.000.
Ғафур Ғулум номдаги Адабиёт ва санъат нашриёти. Тошкент, Навоий кучаси, 30. Шарт-
нома № 94—73.

Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари
буйича Давлат комитетининг 1-босмахонасида № 1 қорозга босилди. Тошкент, Ҳамза кў-
часи, 21. 1974 йил. Заказ № 535. Баҳоси 32 т. 7-муқовада баҳоси 90 т.

Афгон шоирлари. Ғазал ва рубойлар. Тўпловчи А. Ғаниев. Т.
Адабиёт ва санъат нашриёти, 1974.
120 б.

Тўпламга киритилган классик ҳамда ҳозирги замон прогрессив афгон шоирла-
рининг ғазал ва рубойларинда ишқ-муҳаббат, Ватанга садоқат ва бошқа инсоний
фазилятлар тараннум этилади.

Афганские поэты. Сборник.

И(Афг)

7—4—4—91
С—М—352—06—74 168—74

© Ғафур Ғулум номдаги Адабиёт ва санъат нашриёти 1974, (тарж).